

Vigilància de la salut en el treball

Maria Zaplana Ortín

PID/00153960

Universitat Oberta
de Catalunya

www.uoc.edu

Índex

Introducció.....	5
1. Conceptes associats a la vigilància de la salut.....	7
1.1. Vigilància de la salut pública	7
1.2. Vigilància de la salut en la Llei de prevenció de riscos laborals	7
1.3. Vigilància de la salut dels treballadors. OIT	8
2. Criteris bàsics per a la vigilància de la salut dels treballadors.....	9
2.1. Decàleg de criteris per a la vigilància de la salut - II Fòrum ISTAS. 2001	9
3. Procediments per a l'avaluació de l'estat de salut dels treballadors.....	17
3.1. Reconeixements mèdics	17
3.1.1. Reconeixements mèdics en el medi laboral	17
3.1.2. Reconeixements mèdics específics	18
3.2. Controls biològics	19
3.3. Enquestes de salut	21
4. Avaluació i control de la vigilància de la salut.....	22
5. Vigilància de la salut en l'Estratègia espanyola de seguretat i salut laboral (2007-2011).....	23
Bibliografia.....	25

Introducció

La vigilància de la salut és un component essencial de la prevenció de riscos laborals. La seva naturalesa específica en permet i n'aconsella la participació en totes les fases del procés preventiu.

Però integrar conceptes nous en la nostra pràctica diària representa gairebé sempre una certa dificultat, sobretot si, d'aquesta integració, en deriven a més nous procediments de treball i noves maneres d'organitzar els recursos.

En el cas particular de la vigilància de la salut dels treballadors i, en concret, de les actuacions mèdiques necessàries per a aquesta finalitat, a les dificultats generals que comporta qualsevol tipus de canvi cal afegir les inèrcies importants derivades dels models d'actuació dels metges en el passat, dedicats de manera principal i gairebé exclusiva en les empreses a atendre els treballadors en fase de malaltia clínica.

Tal com s'ha explicat en el mòdul anterior, fins a l'arribada de la Llei de prevenció de riscos laborals, al nostre país, l'actuació dels metges en l'àmbit laboral havia estat orientada a l'assistència dels treballadors. Aquesta es produïa principalment a conseqüència de la necessitat d'atendre de manera immediata i urgent els accidents patits en el centre de treball (generalment greus i produïts en llocs de treball en la indústria); les malalties comunes, perquè el treballador pogués estalviar-se el desplaçament fins al metge de capçalera i l'empresa el temps associat a aquest desplaçament; o bé en el procés de control de l'absentisme.

La vigilància de l'estat de salut dels treballadors en el marc actual de prevenció de riscos laborals representa, respecte del nostre passat, una nova manera d'oferir serveis per als professionals de la medicina del treball i, consegüentment, de rebre aquests serveis: els treballadors, els empresaris i els representants sindicals.

1. Conceptes associats a la vigilància de la salut

1.1. Vigilància de la salut pública

El terme **vigilància de la salut** procedeix de l'àmbit de la salut pública.

En aquest, la vigilància –epidemiològica– de la salut es considera un procés continu i sistemàtic de recollida d'informació que permet anticipar canvis en el comportament de les malalties i, consegüentment, aplicar de manera oportuna mesures de control.

Les accions de vigilància de la salut es remunten a molts segles enrere, i tenen l'origen i raó de ser en les malalties infeccioses. El 1965, l'OMS va fundar a Ginebra la primera unitat de vigilància epidemiològica.

La vigilància de la salut pública és una funció de l'estat que es desenvolupa amb el suport de lleis o normatives pròpies. A Espanya, la vigilància epidemiològica està regulada per l'RD 2210/95. Es desenvolupa i s'aplica d'una manera descentralitzada d'acord amb l'Estat i el desenvolupament de les autonomies; a més hi ha una xarxa nacional de vigilància epidemiològica.

Accions de vigilància

La detecció de casos de pesta a Venècia al segle XIV és un exemple de les accions de vigilància de la salut realitzades en el transcurs de la història.

1.2. Vigilància de la salut en la Llei de prevenció de riscos laborals

La Llei 31/1995, de prevenció de riscos laborals, en l'article 22 estableix:

"L'empresari ha de garantir als treballadors al seu servei la vigilància periòdica de l'estat de salut en funció dels riscos inherents al lloc de treball."

Es consideren objectius generals d'aquesta vigilància **verificar** l'eficàcia de les mesures preventives adoptades per l'empresa, i també **detectar precoçment** de qualsevol dany per a la salut que pugui tenir relació amb les condicions de treball.

El procés de vigilància de la salut comporta l'aplicació de diversos procediments que, avaluant l'estat de salut dels treballadors, asseguren a l'empresa l'eficàcia de les mesures preventives adoptades.

La vigilància de la salut dels treballadors és un procés que permet controlar els efectes i fer el seguiment de la repercussió de les condicions de treball sobre la salut de la població treballadora.

La vigilància de la salut **no ha de substituir mai les mesures de prevenció primària**, adreçades a identificar i avaluar els riscos laborals, ni la selecció consegüent de les mesures necessàries per a eliminar-los o controlar-los.

1.3. Vigilància de la salut dels treballadors. OIT

El 1997, la Reunió d'experts de l'OIT va adoptar una sèrie de principis directius, tècnics i ètics, relatius a la vigilància de la salut dels treballadors. La publicació, el 1998, d'aquests principis va incloure també la definició de **vigilància de la salut** com:

"Un terme genèric que inclou **procediments i investigacions** per a avaluar la salut dels treballadors."

La vigilància de la salut dels treballadors comprèn la recopilació, l'anàlisi, la interpretació i la difusió continuada i sistemàtica de dades amb finalitats preventives (OIT. Ginebra, 1998).

Algunes de les conclusions a què es va arribar (OIT, 1998) indiquen que és necessari que:

- a) Hi hagi una relació clara entre la vigilància de la salut dels treballadors i les mesures de control de riscos laborals que s'apliquin en el treball.
- b) Es consideri la utilitat de la vigilància de la salut en l'orientació de les activitats preventives que adopti l'empresa.
- c) No es consideri la vigilància de la salut **com una acció independent** de la resta d'activitats per a la prevenció.

L'OIT i els reconeixements mèdics

Les dades a què es refereix l'OIT es poden obtenir a partir de diversos procediments que permeten avaluar la salut dels treballadors. Entre aquests, els reconeixements mèdics són els més coneguts en el nostre país, si bé, com veurem, no són els únics.

2. Criteris bàsics per a la vigilància de la salut dels treballadors

Aproximadament sis anys després de l'entrada en vigor de la Llei 31/1995, i a fi de facilitar el procés d'adopció en les empreses de les activitats de vigilància de la salut legalment establertes, un grup d'experts en salut laboral, heterogeni pel que fa a les competències que tenien en el camp de la salut laboral (administració, agents socials, universitat, societats professionals, etc.), es va reunir en el nostre país per establir els criteris bàsics per a la vigilància de la salut dels treballadors (**II Fòrum ISTAS de Salut Laboral**).

Aquests criteris, en sintonia amb els principis relatius a la vigilància de la salut adoptats per l'OIT (Ginebra, 1997-1998), es van establir i donar a conèixer en forma de decàleg.

La seva revisió, adaptada a la pràctica diària, ajuda a comprendre el concepte de vigilància de la salut dels treballadors, més enllà de les definicions. Permet també reconèixer la magnitud del camí que a la pràctica encara queda per recórrer en moltes empreses i, consegüentment, també representa una oportunitat de participar professionalment en el seu progrés.

2.1. Decàleg de criteris per a la vigilància de la salut - II Fòrum ISTAS. 2001

1) La vigilància de la salut és un component essencial de la prevenció de riscos laborals

"L'objectiu principal de totes les actuacions que es duen a terme per a la prevenció de riscos laborals és evitar els danys a la salut del treballador (malalties professionals, lesions per accidents de treball i malalties relacionades amb el treball)."

Consegüentment, la recollida sistemàtica d'informació sobre l'estat de salut dels treballadors, és a dir, sobre la presència o absència d'aquests danys, exerceix la funció de **control de qualitat de les actuacions preventives**. Cal entendre aquest control com un recurs per a la millora contínua de la qualitat del procés de la prevenció.

Des d'aquesta perspectiva de millora contínua de la prevenció, procés que al seu torn ha de ser igualment continu i continuat, la vigilància de l'estat de salut dels treballadors també permet detectar de manera precoç noves necessitats que convé atendre abans que comportin pèrdues al treballador i al sistema productiu de l'empresa.

Observació

A vegades, evitar l'exposició és suficient per a assolir una millora en els símptomes del treballador i, sovint, l'únic que es pot fer per a revertir definitivament el procés de malaltia.

Exemple

Diagnosticar de manera precoç un trastorn de salut derivat de l'exposició a un agent present en el medi laboral permet alertar de la necessitat de revisar o establir noves mesures de prevenció (prevenció secundària).

Facilitar l'adaptació del lloc de treball a l'estat de salut del treballador representa un recurs per a reduir la durada i també la freqüència de la incapacitat temporal (prevenció terciària).

Tanmateix, la vigilància de l'estat de salut del treballador no s'ha de dur a terme en substitució de les determinacions sobre el medi que siguin necessàries per a realitzar la prevenció primària del risc, és a dir, la que permet evitar l'exposició (per exemple, mesurar la concentració de contaminants en el medi ambient de treball).

La vigilància de la salut dels treballadors permet conèixer la qualitat de les actuacions preventives orientades a evitar l'exposició al risc laboral.

2) La vigilància de la salut representa una nova orientació de l'activitat sanitària en el camp de la medicina del treball

"Els professionals sanitaris en medicina del treball assumeixen la funció d'estudiar i analitzar la interacció entre les persones i les condicions de treball en una situació concreta, a fi de detectar possibles danys a la salut i facilitar així les actuacions orientades a evitar-ne la progressió, l'extensió o la reiteració."

La naturalesa de la vigilància de la salut fa possible –i convenient– que el professional sanitari col·labori en totes les fases del procés preventiu:

a) Prevenció primària. Identificant la condició d'especial sensibilitat d'un treballador a uns riscos determinats (article 25 de l'LPRL).

No s'ha d'oblidar, a més, que l'avaluació de riscos s'hauria de dur a terme per a cada lloc de treball i preveure la presència de possibles factors de risc individual, és a dir, els que deriven de les característiques del treballador que l'ha d'ocupar.

b) Prevenció secundària. Detectant d'una manera precoç els canvis en l'estat de salut dels treballadors que puguin indicar l'aparició de nous riscos (per exemple, lipodistròfia semicircular) o la necessitat de revisar l'avaluació dels identificats prèviament.

c) Prevenció terciària. Fent recomanacions sobre les adaptacions del lloc de treball que necessita un treballador a causa del seu estat de salut, quan aquest no pot millorar però tampoc no és tributari d'una incapacitat laboral definitiva.

L'adaptació del lloc de treball en aquests casos fa una funció doble, ja que té com a objectiu prevenir que el treball deteriori més la salut del treballador, però també aconseguir que es mantingui en el màxim nivell de funcionament, nivell que forma part de la definició de salut més recent que ha fet l'OMS.

Les actuacions sanitàries dels professionals de la medicina del treball adreçades a la vigilància de la salut del treballador requereixen i, alhora, permeten la interacció amb altres professionals prevencionistes del servei de prevenció de l'empresa, amb els quals l'intercanvi d'informació ha de ser continu, com també ho ha de ser el treball conjunt.

L'activitat sanitària que reglamentàriament han de desenvolupar els professionals de la medicina del treball sobre els treballadors conté una orientació eminentment preventiva.

Vegeu també

Sobre la definició de salut més recent que ha fet l'OMS, podeu veure el mòdul 1 ("La medicina del treball: conceptes bàsics i funcions") i el mòdul 4 ("Promoció de la salut en el treball").

3) La vigilància de la salut no és una activitat exclusivament assistencial

"La vigilància de la salut no s'esgota en els reconeixements medicodiagnòstics individuals sinó que inclou un conjunt d'activitats de recollida d'informació sobre l'estat de salut dels treballadors tant a partir de dades objectives com subjectives."

La vigilància de la salut dels treballadors comprèn:

a) Avaluació de la salut dels treballadors

Es tracta d'intervencions que personal mèdic o sanitari realitza en el treballador, els resultats de les quals també interpreta personal mèdic o sanitari.

Quan té com a objectiu identificar de manera precoç en el treballador possibles patologies (prevenció individual secundària), o bé comprovar-ne l'absència, l'avaluació de la salut es duu a terme per mitjà del reconeixement mèdic.

Les intervencions sobre el treballador també es poden fer amb l'objectiu de comprovar l'estat de salut col·lectiu en relació amb la presència o absència entre la plantilla d'uns factors de risc determinats, tant d'origen laboral com extralaboral. Consisteixen en proves de cribratge (*screening*) de la població.

b) Investigació de les causes dels danys per a la salut observats

La investigació es pot referir a un sol treballador, a un grup o a tot el col·lectiu que forma la plantilla. En tot cas, la investigació es beneficia d'una participació pluridisciplinària de caràcter mèdic i tècnic.

c) Estudis d'absentisme per malaltia dels treballadors

Els estudis poden tenir un caràcter individual o col·lectiu, segons si l'estudi es duu a terme en relació amb l'absentisme d'un treballador en concret, d'un grup o de tota la plantilla. En tots els casos, l'objectiu és identificar la possible relació entre la malaltia i la presència de factors causals o de risc en el medi laboral.

d) Informació sobre l'estat de salut individual i col·lectiu de la plantilla

La informació individual és administrada pel personal mèdic directament en el mateix moment del reconeixement (resultat d'algunes exploracions) i, posteriorment, per mitjà d'un informe d'aptitud.

Un cop degudament recollida, emmagatzemada i després tractada estadísticament, tota la informació obtinguda a partir de les diferents intervencions de vigilància de la salut s'ha d'integrar en el **sistema d'informació de la salut laboral de l'empresa**.

La vigilància de la salut requereix, per tant, una capacitació professional que va més enllà de la formació mèdica de tipus clínic orientada a l'assistència exclusivament i que inclou les competències necessàries per a la gestió i l'anàlisi de la informació sanitària que es generi.

4) La vigilància de la salut ha d'incloure els aspectes individuals i els col·lectius

"Un sistema integral i coherent de vigilància de la salut no tan sols inclou una valoració individual de l'estat de salut dels treballadors sinó també l'estudi sistemàtic dels patrons de salut i malaltia en els diferents col·lectius laborals."

Un patró es defineix com una conformació estable de comportaments que s'esdevenen de manera seqüencial en el transcurs del temps. La salut es pot interpretar com un patró de l'evolució de la persona i de l'entorn (Newman, 1986).

De la revisió i estudi de la salut de cada treballador s'obté una conclusió sobre el seu estat de salut individual. De l'aplicació d'estudis epidemiològics al total de les dades recollides individualment, se n'obté una conclusió sobre l'estat de salut de la plantilla. La comparació d'aquests resultats permet descriure les variacions en les malalties que es produeixen al llarg del temps, i també descriure i explorar-ne les causes.

La vigilància de la salut dels treballadors en el vessant col·lectiu permet entendre els patrons de malaltia de la plantilla i serveix per a guiar l'elaboració de plans i polítiques de salut.

Vessant col·lectiu de la vigilància de la salut

El vessant col·lectiu de la vigilància de la salut sustenta l'article 37, apartat f, de l'RD 39/1997, dels serveis de prevenció de riscos laborals.

La vigilància de la salut dels treballadors per mitjà dels estudis epidemiològics permet l'elaboració d'indicadors de salut i la investigació de danys (*Llibre blanc de la vigilància de la salut*).

5) La vigilància de la salut és un element per a la promoció de la salut dels treballadors

"En termes de salut, la relació entre un treballador i el medi ambient laboral no es pot considerar aïlladament. Un gran nombre d'interaccions entre condicions laborals i extralaborals, entre exposicions ambientals i patrons culturals, entre comportaments individuals i condicions socioeconòmiques, esdevenen determinants en el nivell de salut de les persones."

La primera **conferència internacional sobre la promoció de la salut**, celebrada a Ottawa el 1986, va definir l'objectiu de la promoció de la salut com a:

"fer favorables els factors que poden intervenir a favor de la salut de les persones. Aquests factors són de tipus econòmic, polític, social, cultural, mediambiental, conductual i biològic".

La vigilància de la salut permet detectar les necessitats en salut de l'empresa. Aquestes deriven habitualment de la necessitat de prevenir el dany laboral, però també, de la necessitat de promoure hàbits de vida saludables.

Vegeu també

Sobre la conferència internacional sobre la promoció de la salut, podeu veure el mòdul 4 ("Promoció de la salut en el treball").

6) La vigilància de la salut requereix protocols d'actuació específics segons els riscos

"La protocol·litització de la vigilància de la salut permet **superar els exàmens mèdics rutinaris**, facilita l'estudi dels problemes de salut relacionats específicament amb el risc laboral i garanteix una actuació homogènia i científicament rigorosa."

Els articles 19 i 22 de la **Llei de prevenció de riscos laborals** i l'article 37 del **Reglament dels serveis de prevenció** estableixen la necessitat de protocol·litzar les activitats de vigilància de la salut en el treball.

Fins avui s'ha informat favorablement (Ministeri de Sanitat i Consum i comunitats autònomes) sobre un total de dinou protocols que s'han elaborat de manera progressiva fins al 2001.

La realització d'un protocol no és una tasca senzilla. Per a la seva elaboració i aplicació pràctica cal considerar acuradament aspectes de caràcter científic i tècnic diferents dels relacionats amb el compliment normatiu.

En tots els casos, un protocol per a la vigilància de la salut dels treballadors ha de complir una sèrie de característiques.

- a) Seguir un **pla seqüencial** i, a més, ser precís i detallat.
- b) Aplicar-lo per a vigilar problemes de salut relacionats amb l'**exposició a factors de risc** concrets que s'han d'explicitar.
- c) Permetre **obtenir informació adequada** sobre els problemes de salut associats als factors de risc seleccionats.
- d) Considerar les **tasques que constitueixen el lloc de treball** de les persones la salut de les quals és objecte de vigilància.
- e) Considerar les **condicions del lloc de treball** de les persones la salut de les quals és objecte de vigilància.

Els protocols per a la vigilància de la salut dels treballadors són una guia d'actuació per als professionals sanitaris dels serveis de prevenció. La seva utilitat depèn, per tant, de la qualitat científica i tècnica amb què s'han elaborat.

7) La vigilància de la salut ha de respectar la intimitat dels treballadors i la confidencialitat de la informació

"Totes les activitats de vigilància de la salut s'han de sotmetre als principis ètics de la investigació científica i de la deontologia professional i han de respectar el dret de les persones a la confidencialitat de les dades sanitàries."

La intimitat és un **valor ètic i jurídic emparat per la Constitució** i la legislació vigent al nostre país. La Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, de protecció de dades de caràcter personal (LOPD), considera les dades mèdiques de nivell alt. Això significa, entre altres coses, que són objecte de les mesures de seguretat més estrictes.

El secret mèdic és un deure i una prerrogativa del metge sorgida de la relació entre ell i el pacient; per al pacient es tracta d'un dret.

D'altra banda, la informació necessària per a la vigilància de la salut del treballador no pot tenir cap altre objectiu que la prevenció de riscos per a la salut derivats de les condicions de treball. Per tant, tot el que té relació amb aquesta informació (sol·licitud, emmagatzematge i tractament) només pot servir als objectius de protegir la salut del treballador o, si s'escau, de terceres persones.

En qualsevol cas, les dades personals sobre la salut **no es poden comunicar a terceres persones** sense el consentiment del treballador.

El tractament de la informació que genera l'aplicació dels diferents procediments per a avaluar individualment la salut dels treballadors (per exemple, reconeixements mèdics) amb finalitats epidemiològiques no requereix la identificació del treballador del qual procedeixen les dades, ja que l'objectiu d'aquests estudis és establir la relació entre els factors de risc de l'empresa i els efectes observats en la salut del treballador.

La confidencialitat de les dades mèdiques ha d'estar garantida en qualsevol dels mitjans manuals o informàtics amb què es tracti la informació sanitària.

8) La vigilància de la salut no ha de generar discriminació laboral

"Els resultats de les activitats de vigilància de la salut no s'han d'utilitzar amb finalitats discriminatòries ni en perjudici dels interessos del treballador."

Les malalties, incapacitants en algun grau, com ara les que afecten els òrgans de l'oïda o de la visió, les limitacions musculoesquelètiques que es produeixen en alguns casos a conseqüència de malalties comunes o d'accidents de tot tipus (laborals, de trànsit, etc.), i el mateix procés d'envelliment normal de la població, entre d'altres, requereixen sovint **l'adaptació del lloc de treball al nou estat de salut** del treballador (prevenció terciària).

En realitat es tracta d'una espècie d'avaluació continuada de la situació de risc resultant de la interacció entre el treballador i el lloc de treball, en què els canvis (a diferència dels supòsits per a l'avaluació continuada de riscos) deriven dels factors de risc individual, i no de les condicions de treball.

És funció del metge del treball l'avaluació de l'estat de salut de treballador i l'assessorament consegüent sobre el tipus de mesures que permetrà el funcionament òptim del treballador en l'empresa amb les màximes garanties de protecció de la seva salut.

Els exàmens de salut s'han d'orientar a la prevenció i no a la selecció (Decàleg, II Fòrum ISTAS).

9) La vigilància de la salut no s'ha de confondre amb el control de l'absentisme

"Els professionals sanitaris no s'han de veure involucrats en la gestió administrativa ni en el control disciplinari de l'absentisme, ja que no es tracta de funcions pròpiament sanitàries i que, d'altra banda, poden representar un trencament de la relació de confiança que es presuposa en tot acte mèdic i també en la vigilància de la salut."

En canvi, l'anàlisi estadística de les absències i baixes laborals per motius de salut pot aportar informació sobre patrons epidemiològics de malaltia que, al seu torn, permetin detectar increments en un tipus de patologia concreta en una part dels treballadors (d'un mateix departament o centre de treball, d'un mateix torn, gènere, etc.), i alertar de la possible **relació d'aquesta patologia amb el treball**.

Aquesta és la finalitat única que guia l'acostament del metge del treball a les dades relacionades amb les malalties i absències per malaltia; d'aquesta manera col·labora en el compliment de l'obligació de l'empresari en la normativa actual de prevenció de riscos laborals "de conèixer les malalties que es produeixen entre els treballadors i les absències per motius de salut, només per a poder identificar qualsevol relació entre la causa de la malaltia o l'absència i els riscos per a la salut que hi pugui haver en el lloc de treball".

10) La vigilància de la salut requereix independència professional

"D'acord amb els principis del Codi internacional d'ètica per als professionals de la salut laboral, els professionals sanitaris han d'assessorar amb rigor i imparcialitat tant els empresaris com els treballadors i els seus representants en tot el que estigui relacionat amb la vigilància de la salut."

D'acord amb la normativa actual, clàssicament es considera que la vigilància de l'estat de salut del treballador ha de ser:

- a) **Voluntària.** A excepció dels supòsits establerts en la normativa.
- b) **Específica.** És a dir, conseqüent amb el risc que cal controlar.
- c) **Confidencial.** D'acord amb la legislació vigent i el codi deontològic de la professió mèdica.
- d) **No discriminatòria.** La seva finalitat és preventiva i no selectiva.
- e) **Prolongada.** Durant el temps necessari, a més de continuada.
- f) **Documentada.** L'empresari ha d'elaborar i conservar a disposició de l'autoritat laboral la documentació prevista en l'article 23 de la Llei 31/1995.
- g) **Realitzada per personal sanitari amb competència tècnica,** formació i capacitat acreditada en medicina del treball.
- h) **Planificada.** Les activitats de vigilància de la salut no es poden dur a terme de manera aïllada, sinó que han de formar part del programa de prevenció de l'empresa i, per tant, han de servir per a uns objectius prèviament establerts.

3. Procediments per a l'avaluació de l'estat de salut dels treballadors

3.1. Reconeixements mèdics

Un reconeixement mèdic o examen físic és una avaluació de l'estat de salut del cos i de les funcions que a compleix. Aquesta avaluació es duu a terme mitjançant la inspecció externa, la palpació d'algunes zones (abdomen, àrees ganglionars, polsos, etc.), la percussió (abdomen) i l'auscultació (cardíaca, respiratòria).

També inclou conèixer els antecedents patològics propis i de la família, l'estil de vida personal (hàbits relacionats amb el tabac, l'alcohol, l'alimentació i l'activitat física, etc.) i, a més, proves de laboratori per al cribratge d'algunes malalties.

Els reconeixements mèdics sempre els ha de dur a terme el personal mèdic que, a més, ha de fer la interpretació dels resultats.

3.1.1. Reconeixements mèdics en el medi laboral

Els reconeixements mèdics que es practiquen en el medi laboral, tant si són generals com específics, sempre tenen una finalitat preventiva. Per tant:

- a) Es duen a terme a treballadors aparentment sans.
- b) La seva finalitat és detectar de manera precoç en els treballadors malalties o susceptibilitats desconegudes.
- c) Permeten identificar factors de risc de malaltia.
- d) Permeten identificar canvis necessaris en les condicions de treball o l'estil de vida.
- e) Permeten instaurar tractaments precoços.
- f) Només els pot dur a terme el personal mèdic del servei de prevenció.

Els reconeixements mèdics es practiquen de manera individual i impliquen una relació directa entre el metge i el treballador.

3.1.2. Reconeixements mèdics específics

Es tracta de reconeixements reglamentaris. D'acord amb l'article 22 de l'LPRL, és una **obligació de l'empresari** realitzar-los. Estan orientats exclusivament a la detecció precoç de possibles malalties relacionades amb els factors de risc inherents al lloc de treball.

No s'han de confondre amb els reconeixements de caràcter general, adreçats a la vigilància dels anomenats *factors de risc cardiovascular* (colesterol, triglicèrids, hipertensió arterial, etc.) o d'un altre tipus (per exemple, addiccions).

a) Reconeixements inicials

Es tracta de reconeixements amb una finalitat preventiva, no selectiva. Per això s'han de dur a terme de manera **prèvia a la incorporació a la feina** o després de l'assignació de tasques que comporten canvis significatius en les condicions de treball, però **sempre posteriorment a la contractació**.

Els reconeixements inicials permeten identificar susceptibilitats individuals en el treballador que requereixin adaptacions en el seu lloc de treball i també la necessitat d'una vigilància de la salut ajustada, que pot ser diferent de la dels seus companys.

Amb caràcter general, aquests reconeixements tenen com a objectiu aconseguir des del principi el màxim grau d'adaptació possible del lloc de treball a l'estat de salut del treballador.

b) Reconeixements periòdics

Aquests reconeixements s'anomenen *periòdics* per contraposició als inicials i tenen com a objectiu principal el seguiment de l'estat de salut del treballador.

Encara que a la pràctica es faci sempre amb una periodicitat anual, en realitat el metge del treball és qui ha d'establir-ne la periodicitat **segons el tipus de risc, el nivell d'exposició** i els factors de risc individual del treballador (edat, antecedents mèdics, malalties, susceptibilitats, etc.).

c) Reconeixements especials

Aquest grup inclou els reconeixements que es duen a terme reglamentàriament amb motiu de la reincorporació del treballador després d'una absència prolongada per motius de salut.

d) Reconeixements postocupacionals

Aquests reconeixements es duen a terme a fi de detectar malalties amb períodes de latència prolongada. Es produeixen com a conseqüència de l'exposició laboral a agents cancerígens, entre d'altres.

Excepcions a la voluntarietat dels reconeixements mèdics reglamentaris:

- 1) Que sigui imprescindible per a determinar els efectes de l'exposició laboral en la salut.
- 2) Que sigui necessari per a evitar dany a terceres persones (companys de feina o familiars). Per exemple, la tuberculosi, els anticossos antihepatitis B o C.
- 3) Que hi hagi una reglamentació específica (plom, soroll, radiacions, entre d'altres).

Malgrat la importància dels reconeixements mèdics, tots sols no són sinònim de vigilància de la salut, sinó que constitueixen una activitat més dins del procés.

3.2. Controls biològics

Els controls biològics permeten avaluar principalment el **grau d'exposició del treballador als contaminants** químics i biològics presents en el medi laboral, i també els possibles efectes que tenen en l'organisme.

L'avaluació es duu a terme mitjançant la determinació dels anomenats *marcadors biològics*.

En contraposició amb els controls ambientals, en què les tècniques de mesurament s'apliquen sobre el medi ambient de treball, en aquest cas el control de l'exposició es fa en un medi biològic pertanyent a l'organisme del treballador. Totes dues determinacions, ambientals i biològiques, són complementàries i no es poden substituir entre elles.

Com en el cas de les determinacions ambientals, els valors dels marcadors biològics es comparen amb uns valors de referència específics que són coneguts com a *índexs d'exposició biològics* (BEI, *biological exposure indices*).

Els marcadors biològics es determinen normalment en sang o en orina. També es poden mesurar en aire expirat.

a) Marcadors biològics d'exposició

Donen una idea de la quantitat de substància exògena, és a dir, present en el medi ambient, que ha absorbit l'organisme del treballador. La determinació de la dosi interna del tòxic es pot fer mesurant la concentració de substància directament en el seu estat pur o una vegada transformada en l'organisme. Els productes resultants d'aquesta transformació interna es coneixen com a *metabòlits*.

En són exemples la determinació de la plumbèmia o mesura de la concentració de plom en sang, que s'utilitza per a avaluar el grau d'exposició a aquest metall, o la concentració d'àcid hipúric en orina, metabòlit que es fa servir per a avaluar l'exposició al toluè (dissolvent de la família dels hidrocarburs policíclics que s'utilitza en la indústria).

b) Marcadors biològics d'efecte

Aquests marcadors representen el paradigma de la prevenció secundària en medicina del treball. Permeten detectar no tan sols malalties en fases precoces sinó també els canvis bioquímics que a vegades es produeixen en l'organisme del treballador a causa de l'exposició a agents tòxics presents en el medi de treball que, si es prolonga en el temps, al final pot provocar una malaltia.

S'utilitzen, per exemple, per a avaluar l'exposició a metalls pesants com el plom (protoporfirina zinc) o a pesticides (es determina l'activitat d'un enzim anomenat *colinesterasa* en el sèrum), entre molts d'altres.

c) Marcadors biològics de sensibilitat

Indiquen el grau de probabilitat que una persona desenvolupi una resposta tòxica a conseqüència de l'exposició a un agent extern. La seva determinació té aplicació en àrees diferents de les de la medicina del treball (sensibilitats i al·lèrgies en general).

En contraposició amb els controls ambientals, en què les tècniques de mesurament s'apliquen sobre el medi ambient de treball, en aquest cas, el control de la determinació es fa sobre un medi biològic dels que es troben a l'organisme del treballador, normalment, la sang, l'orina i l'aire exhalat.

Com en el cas de les determinacions ambientals (TLV, *threshold limit value*), els valors dels marcadors biològics es comparen amb uns valors de referència específics (BEI).

Totes dues determinacions, ambientals i biològiques, són complementàries i no s'han de substituir entre elles.

3.3. Enquestes de salut

A diferència dels mètodes anteriors, de tipus objectiu, les enquestes de salut són **mitjans de valoració subjectiva**. Permeten conèixer l'estat de salut percebut pel treball. A diferència dels controls biològics i de les proves complementàries que es fan servir en els reconeixements mèdics, que aporten dades objectives relacionades amb l'estat de salut, les enquestes són mètodes de valoració subjectiva.

Les enquestes també permeten conèixer la distribució dels diferents problemes de salut en la plantilla de treballadors o en grups seleccionats.

Normalment es fan servir per a conèixer i valorar els estils de vida de la població en el medi laboral d'un conjunt de treballadors.

La informació que proporcionen les enquestes de salut serveix per a planificar les polítiques de salut, en l'àmbit estatal o empresarial, i també per a avaluar-ne posteriorment el grau d'eficàcia.

Enquesta de salut a Catalunya

L'enquesta de salut a Catalunya permet conèixer la població exposada a factors de risc laboral en el territori a partir d'una sèrie d'ítems sobre percepció de malaltia i condicions de treball.

4. Avaluació i control de la vigilància de la salut

L'avaluació i el control de les activitats de vigilància de la salut dels treballadors corresponen a l'administració sanitària.

Les infraccions relacionades amb aquesta vigilància tenen en la normativa actual de prevenció de riscos laborals el caràcter de greu i molt greu (articles 47 i 48, respectivament, de la Llei 31/1995).

5. Vigilància de la salut en l'Estratègia espanyola de seguretat i salut laboral (2007-2011)

La transposició de termes de la salut pública (vigilància epidemiològica de la salut de les poblacions) a la salut laboral (vigilància de la salut dels treballadors); la confusió entre salut laboral i medicina del treball; la relació entre la vigilància de l'estat de salut dels treballadors, esmentada per la llei, i els procediments per a l'avaluació de l'estat de salut dels quals es val; com també la mateixa relació entre la medicina del treball i la vigilància de la salut han comportat fins ara al nostre país una certa dificultat pràctica per a comprendre exactament la naturalesa, i sobretot la importància i l'abast, d'aquesta activitat en el marc actual de la prevenció de riscos laborals.

L'Estratègia espanyola de seguretat i salut laboral, a partir del diagnòstic sobre la situació actual de la prevenció de riscos laborals, estableix entre les seves línies d'actuació per a millorar l'eficàcia i la qualitat del sistema de prevenció del país que:

"la vigilància de la salut i, en particular, l'especialitat de medicina del treball, rebí una atenció especial, proposant per a aquest objectiu, entre altres mesures, l'elaboració d'una guia bàsica i general d'orientació de les activitats de vigilància de la salut dels treballadors."

L'Estratègia espanyola de seguretat i salut laboral constitueix un instrument per a establir el marc general de les polítiques de prevenció de riscos laborals durant el període 2007-2011.

Bibliografia

Conveni 161 - Recomanació 171, sobre serveis de salut laboral. OIT.

II Fòrum ISTAS de Salut Laboral. Madrid, 2000.

Acords sobre Salut Laboral de la Taula de Diàleg Social sobre Prevenció de Riscos laborals. Madrid, 2001.

Esteban, V.; García, M.; Gallo, M.; Guzman, A. (2004). *Libro blanco de la vigilancia de la salud para la prevención de riesgos laborales*. Madrid: Ministerio de Sanidad y Consumo.

Estratègia espanyola de seguretat i salut laboral (2007-2012).

